

Governments seek people's participation in various fields of governance

Seyed Mohsen Mirbagheri

Post-doctorate in science and technology policy-Department of Management, Economics and Progress Engineering-Iran University of Science & Technology (IUST), Tehran, Iran.

sm_mirbagheri@pgre.iust.ac.ir

 0000-0002-9078-0586

Ata Ollah Rafiei Atani

Associate Prof. and Faculty member Of Iran University of Science & Technology (IUST), Department of Management, Economics and Progress Engineering, Tehran, Iran (Corresponding author).

rafieiatani@iust.ac.ir

 0000-0003-4634-5648

Abstract

Especially the economy. This approach reduces many political, social, and economic challenges and problems in society and increases economic growth. But sometimes the lack of knowledge of effective institutions and tools in this approach makes it not optimally used. In this article, the institutions and tools of participatory governance in the economic field are examined. The research method is content analysis and data is collected and checked with the help of library and internet sources, and then, by analyzing the collected data, the institutions and tools of participatory governance are extracted. In the following, with the help of 32 experts and academic and organizational experts, the desired components are identified with 18 indicators and in three main categories of institutions, institutions, and tools. The findings show that the methods of voting, survey and polling, consultation, collective decision-making, joint literature production, networking, and team building, information sharing, and collective work are among the most important methods that can provide the basis for participation and promote the culture of participation. Also, cooperatives, knowledge-based companies, stock exchanges, Qarz Al-Hasna, and banks are economic institutions that can create the capacity to use people's contributions. Tools such as investment, tax, khums and zakat, endowment, charity, and endowment are also among the most important economic tools of participatory governance in the country, which provide the means of voluntary participation of the people.

Keywords: Participatory governance, Economic institutions and tools, Content analysis.

JEL Classification: GEL, G34, E02, P48

حکمرانی مشارکتی: روش‌ها، نهادها و ابزارهای اقتصادی

سیدمحسن میرباقری

یسادکتري سياستگذاري علم و فناوري، دانشکده مدیریت، اقتصاد و مهندسی پیشرفت، دانشگاه علم و صنعت، تهران، ایران.

sm_mirbaghyeri@pgr.e.iust.ac.ir

id 0000-0002-9078-0586

عطاءالله رفیعی آتانی

عضو هیئت علمی دانشگاه علم و صنعت، دانشکده مدیریت، اقتصاد و مهندسی پیشرفت، تهران، ایران (نویسنده مسئول).

rafieiatani@iust.ac.ir

id 0000-0003-4634-5648

چکیده

دولت‌ها به دنبال مشارکت مردم در عرصه‌های مختلف حکمرانی مخصوصاً اقتصاد هستند. این رویکرد بسیاری از چالش‌ها و معضله‌های سیاسی، اجتماعی و اقتصادی جامعه را کاهش و رشد اقتصادی را افزایش می‌دهد؛ اما عدم شناخت روش‌ها و ابزارهای مؤثر در این رویکرد، باعث می‌شود که استفاده بهینه از آن صورت نگیرد. در این مقاله روش‌ها و ابزارهای حکمرانی مشارکتی در حوزه اقتصادی بررسی می‌شوند. روش این پژوهش، تحلیل محتواست و با استفاده از این روش ابتدا داده‌ها با کمک منابع کتابخانه‌ای و اینترنتی جمع‌آوری و بررسی شده است و سپس، با تحلیل داده‌های جمع‌آوری شده، روش‌ها و ابزارهای حکمرانی مشارکتی استخراج شده است. در ادامه، با کمک ۳۲ نفر از خبرگان و صاحبه‌نظران دانشگاهی و سازمانی این حوزه، مؤلفه‌های موردنظر با ۱۷ شاخص و در سه مقوله اصلی روش‌ها، نهاد و ابزارها شناسایی شده است. یافته‌ها نشان می‌دهد، ۸ روش رأی‌گیری، نظرسنجی و افکارسنجی، مشورت، تصمیم‌گیری جمعی، تولید ادبیات مشترک، شبکه‌سازی و گروه‌سازی، اشتراک اطلاعات و کار جمعی از مهم‌ترین روش‌های پیاده‌سازی حکمرانی مشارکتی است. تعاونی‌ها، شرکت‌های دانش‌بنیان، بورس، صندوق‌های قرض‌الحسنه و بانک‌ها از جمله نهادهای اقتصادی حکمرانی مشارکتی هستند و ابزارهایی از قبیل: سرمایه‌گذاری، مالیات، خمس و زکات، انفاق و صدقه و وقف از مهم‌ترین ابزارهای اقتصادی حکمرانی مشارکتی در کشور می‌باشد.

کلیدواژه‌ها: حکمرانی مشارکتی، نهادهای اقتصادی، روش‌ها و ابزارهای مشارکت، تحلیل محتوا.

طبقه‌بندی JEL: GEL, G34, E02, P48

شاپای الکترونیک: ۶۵۶۸-۲۵۸۸ / پژوهشکده تحقیقات راهبردی / فصلنامه علمی پژوهشی راهبرد اقتصادی

CC BY 4.0

doi 10.22034/ES.2023.408107.1691

مسئولیت مقاله از نظر محتوای علمی و نظرات مطرح‌شده در متن آن، به عهده نویسندگان و یا نویسنده مسئول مقاله می‌باشد و مورد تأیید / عدم تأیید صاحب امتیاز نشریه راهبرد اقتصادی نمی‌باشد.

مقدمه و بيان مسئله

حکمرانی اعمال اقتدار از طریق سنت‌ها و نهادهای رسمی و غیررسمی به منظور تأمین منافع عامه است. حکمرانی به سازمان‌ها و افرادی می‌پردازد که در فرایند تصمیم‌گیری و اجرای تصمیم‌ها نقش دارند (رضایی‌زاده، ۱۴۰۰). مشارکت در مناسبات حکمرانی یا حکمرانی مشارکتی اخیراً به‌طور گسترده‌ای در صحنه حکمرانی ظاهر شده است. حکمرانی مشارکتی روشی برای مقابله با طیف وسیعی از مشکل‌ها و تعارض‌هاست که در آن افراد به‌طور مرتب با مذاکره با یکدیگر و تصمیم‌گیری جمعی، به تصمیم‌های رضایت‌بخش و قانع‌کننده می‌رسند (Schmitter & et al., 2002).

در جهان امروز مشارکت گسترده مردم در تمامی فعالیت‌های سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی یکی از الزام‌های دستیابی به توسعه پایدار به‌شمار می‌رود. به این معنا که داشتن برنامه مناسب و منابع کافی گرچه از نیازهای رسیدن به توسعه پایدار است؛ اما بدون وجود یک عزم قوی و مشارکت فراگیر مردم، جامعه در نیل به اهداف طراحی شده با چالش‌های جدی مواجه می‌شود (گنجی و دیگران، ۱۳۹۴). مشارکت مردم در همه عرصه‌های حکمرانی بخصوص عرصه اقتصادی فواید زیادی را به همراه دارد. با این رویکرد مردم آزادانه در مناسبات اقتصادی مشارکت می‌کنند و می‌توانند سرمایه‌های خود را به دلخواه در زمینه‌های مختلف وارد کنند و از فعالیت‌های اقتصادی مشترک با بخش‌های دولتی و تعاونی‌ها سود کنند. مشارکت مردم ظرفیت زیادی را برای حل و مدیریت مسائل اقتصادی چالش‌برانگیز ایجاد می‌کند (de Conto, 2018).

گفتنی است، روش‌ها و ابزارهای حکمرانی به دو دسته تقسیم می‌شوند: ابزارهای سخت و ابزارهای نرم. ابزارهای سخت یا ابزارهای سنتی معمولاً از جنس قانون، قوه قهریه و الزامات قضایی‌اند و به شکل سلسله - مراتبی و از بالا به پایین^۱ هستند؛ اما در مقابل ابزارهای نرم معمولاً به صورت پایین به بالا^۲ می‌باشند و اثربخشی بسیار بیشتری را از خود نشان داده‌اند. روش‌ها و ابزارهای حکمرانی مشارکتی در دسته دوم قرار می‌گیرند. به‌رغم دستاوردهای بسیار زیادی که حکمرانی مشارکتی برای هر کشور و جامعه‌ای دارد، پژوهشگر تاکنون مقاله‌ای که بتواند روش‌ها و ابزارهای

1. Top-Down

2. Bottom-up

حکمرانی مشارکتی را به صورت یکپارچه شناسایی و معرفی کند (به خصوص در حوزه اقتصادی) نیافته است. این مقاله سعی می‌کند این شکاف تحقیق را پر نماید و به بررسی چرایی و چگونگی پیاده‌سازی حکمرانی مشارکتی با تأکید بر ابزارهای اقتصادی حکمرانی مشارکتی بپردازد.

این مقاله از این جهت اهمیت پیدا می‌کند یکی اینکه دولتمردان در سالیان اخیر به موضوع حکمرانی مردمی و مشارکتی توجه مضاعفی داشته‌اند و به اجرای این روش حکمرانی در کشور علاقه نشان داده‌اند. به همین دلیل انجام تحقیق‌هایی که بتواند ابعاد این رویکرد از حکمرانی را روشن نماید و برای اجرای این رویکرد انگیزه ایجاد کند، ضروری به نظر می‌رسد. به همین دلیل، این مقاله با جمع‌آوری ادبیات موضوع و تحلیل محتوای آنها و همچنین مصاحبه با خبرگان، روش‌های حکمرانی مشارکتی و ابزارهای اقتصادی شناسایی می‌شوند که قابلیت استفاده در کشور را دارند و می‌توانند باعث تقویت آن شوند. در این مقاله سعی می‌شود تا با جمع‌آوری ادبیات موضوع و تحلیل محتوای آنها و همچنین مصاحبه با خبرگان، برخی از روش‌ها و ابزارهای اقتصادی حکمرانی مشارکتی که عمدتاً در داخل کشور استفاده می‌شود، معرفی شوند.

۱. هدف پژوهش

هدف این مقاله شناسایی روش‌های حکمرانی مشارکتی، نهادها و ابزارهای اقتصادی آن است.

۲. سؤال‌های پژوهش

- ۱- روش‌های پیاده‌سازی حکمرانی مشارکتی در کشور چیست؟
- ۲- مهم‌ترین نهادهای اقتصاد مشارکتی در کشور چیست؟
- ۳- از چه ابزارهای اقتصادی می‌توان برای ارتقاء مشارکت مردم در حکمرانی استفاده کرد؟

۳. مبانی نظری

۳-۱. حکمرانی مشارکتی

در اواخر قرن بیستم، «مشارکت» به یک کلمه رایج در سراسر علوم اجتماعی و سیاسی تبدیل شد. مشارکت تقریباً در فهرست راه‌حل‌های همه افراد برای

معضل‌های اجتماعی ظاهر شد و اگر حکمرانی بیش از حد بالا به پایین بود، رویکرد مشارکتی نوید گسترش مسیرهای ارتباطی بین مقامات دولتی و شهروندان را می‌داد (Altschuler & Corrales, 2013). امروزه مشارکت یکی از عناصر مهم توسعه پایدار به‌شمار می‌رود و مدیران و برنامه‌ریزان توانمند شهری، همواره سعی می‌کنند تا با جلب مشارکت مردمی به اهداف خود در زمینه اجرای طرح‌ها و برنامه‌ها به بهترین نحو، نائل آیند (گنجی و دیگران، ۱۳۹۴).

منظور از حکمرانی مشارکتی، به‌کارگیری مردم در ارکان مختلف حکمرانی اعم از سیاست‌گذاری، تنظیم‌گری و خدمات عمومی و نظارت است. حکمرانی مشارکتی نوعی از حکمرانی است که نقش‌آفرینان از سازمان‌های حکومتی، دولتی یا حوزه‌های خصوصی و اجتماعی در یک مسیر معین، سازنده و رو به جلو همکاری می‌کنند. تاکنون چندین مدل برای تعریف حکمرانی مشارکتی ارائه شده است که هرکدام از این مدل‌ها به تحلیل و بررسی فرایند مشارکت در ارائه خدمات عمومی پرداخته‌اند (Mohammadi & Danaeefard, 2019). فیلیپ اشمیتز^۱ در تعریف حکمرانی مشارکتی آورده است: «حکمرانی مشارکتی، حضور منظم و تضمین‌شده هنگام تصمیم‌گیری آن دسته از گروه‌هایی است که تحت تأثیر سیاست اتخاذ شده قرار می‌گیرند» (Camba, 2014).

حکمرانی مشارکتی می‌تواند به‌عنوان رویکردی برای دستیابی به توافق قابل‌قبول‌تر، غنی‌تر و پایدارتر بین نهادهای حکمرانی و مردم دیده شود. بسیاری از کارشناسان در زمینه حکمرانی مشارکتی استدلال می‌کنند که پیچیدگی و عدم قطعیتی که به‌عنوان یک مشکل سخت در تصمیمات توصیف می‌شود، در صورتی حل می‌شود که از طریق مشارکت طرف‌های مختلف که مستقیماً مسئول و تأثیرگذار در مشکل هستند، حل شود. حکمرانی مشارکتی این فرایند را از طریق تصمیم‌گیری جمعی تسهیل می‌کند (Halim, 2018). حکمرانی مشارکتی توسط بسیاری از پژوهشگران به‌عنوان راهی بالقوه برای افزایش بهره‌وری (Emerson & Nabatchi, 2015) و از بین بردن تصور بیگانگی در رأی‌دهندگان و احساس سرخوردگی از روند سیاسی معرفی می‌شود و گفته می‌شود از مشارکت دادن شهروندان در تصمیماتی که زندگی آنها را به شیوه‌ای معنادار تحت تأثیر قرار می‌دهد، حمایت می‌کنند. البته گفتنی است، حامیان حکمرانی مشارکتی از مردم‌سالاری نماینده‌محور انتقاد

1. Philippe Schmitter

می‌کنند، چراکه این نوع از مردم‌سالاری را بیش از حد بر عمل رأی‌گیری متمرکز می‌دانند (Batory & Svensson, 2019).

حکمرانی مشارکتی در کشورهای در حال توسعه به‌طور گسترده به‌عنوان یک پیش‌نیاز اساسی برای اجرای موفقیت‌آمیز طرح‌های عمومی تلقی می‌شود (Waheduzzaman & et al., 2018). حکمرانی مشارکتی به‌دنبال مشارکت و همکاری اکثر ذی‌نفعان (مردم و نهادهای حکمرانی) در فرایند حکمرانی با روش‌هایی مانند تصمیم‌گیری جمعی و کار جمعی است و دارای سه ویژگی اختیاری بودن، آگاهانه بودن و هدفمند بودن است. در خصوص ویژگی هدفمند بودن مشارکت باید گفت که طیف متنوعی از اهداف در نظر ذی‌نفعان می‌تواند منجر به ایجاد انگیزه برای مشارکت آنها شود.

۳-۲. اقتصاد مشارکتی

ذی‌نفع کردن مردم در امور اقتصادی یکی از شیوه‌های حکمرانی مشارکتی است. وقتی مردم خود را در سود و زیان فعالیت‌های اقتصادی ذی‌نفع بدانند تلاش می‌کنند تا ارکان حکمرانی کشور بتواند موفق باشد؛ زیرا به‌صورت مستقیم و غیرمستقیم می‌تواند بر منافع افراد جامعه نیز تأثیر بگذارد. مردمی کردن یا مشارکتی کردن اقتصاد مؤلفه اصلی درون‌گرا کردن اقتصاد مقاومتی است؛ زیرا از یک‌سو حاکمیت به تنهایی از عهده و توان ناکارآمدی‌های اقتصادی بر نمی‌آید و از سوی دیگر مردم ظرفیت بالقوه برای مشارکت در عرصه اقتصاد را دارا هستند. پس از ابلاغ سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی در بهمن ۱۳۹۲ این الگو تأکید خاصی بر زمینه‌سازی برای نقش‌آفرینی مردم و فعالان اقتصادی در تحقق حماسه اقتصادی دارد. در این سیاست‌ها بر به‌حداکثر رساندن مشارکت آحاد جامعه در فعالیت‌های اقتصادی و همکاری‌های جمعی تأکید شده است (سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی).

یکی از شاخص‌های توسعه اقتصادی در کشورها، مشارکت شهروندان می‌باشد (نیک‌نامی و دیگران، ۱۳۹۸). اقتصاد مشارکتی، اگرچه به تازگی ظهور پیدا کرده است؛ اما رشد سریع آن و استقبال کاربران این امکان را فراهم می‌کند که پیش‌بینی شود در آینده نزدیک، اقتصاد مشارکتی رکن مهم رشد اقتصادی و اشتغال‌زایی شود (Menor-Campos & et al., 2019). اقتصاد مشارکتی به‌عنوان پاسخی به نیاز مردم به مبادله، تولید و مشارکت به شیوه‌ای انسانی‌تر و مشارکتی‌تر پدیدار شد (Gomez-Alvarez & Morales-Sánchez, 2021). اقتصاد مشارکتی با کمک نهادهای

اقتصادی با عموم مردم ارتباط برقرار می‌کند. نهادهای اقتصادی از طریق آموزش اعضاء و ایجاد زمینه‌های سالم اقتصادی قادرند در کاهش میزان مصرف جامعه و در نتیجه افزایش پس‌انداز دخالت نموده و این سرمایه‌ها را در جهت سرمایه‌گذاری در تولید هدایت کنند. کارکرد عمده این نهادها تجمیع سرمایه‌های خرد مردم و تجمیع آنها در طرح‌های بزرگ است. در جدول (۲) مهم‌ترین نهادهای اقتصادی در حکمرانی مشارکتی شناسایی خواهند شد.

۴. پیشینه پژوهش

قربانی و همکاران (۱۳۹۷) در مقاله‌ای با عنوان «ارزیابی خصوصیات ساختاری سرمایه اجتماعی شبکه ذی‌نفعان محلی در راستای حکمرانی مشارکتی منابع طبیعی (منطقه مورد مطالعه: شهرستان سرایان، استان خراسان جنوبی)» به ارزیابی خصوصیات ساختاری سرمایه اجتماعی برون‌گروهی پرداخته است. نتایج این مقاله نشان می‌دهد که میزان اعتماد و مشارکت و به‌نوعی سرمایه اجتماعی برون‌گروهی در بین سرگروه‌های کمیته‌های خرد توسعه روستایی در هر چهار منطقه روند افزایشی بعد از اجرای طرح داشته است که نشانگر تأثیر مثبت مشارکت بر ارتقاء سرمایه اجتماعی می‌باشد (قربانی و دیگران، ۱۳۹۷).

زند رضوی و همکاران (۱۳۹۷) در مقاله‌ای با عنوان «درخواست حکمرانی مشارکتی و پایداری منابع آب بررسی کیفی ادراک ارتباطی ذی‌نفعان آب‌های زیرزمینی دشت رفسنجان» به شناسایی مقوله‌های مرتبط با درخواست حکمرانی مشارکتی و پایداری منابع آب پرداخته است. مقوله‌های شناسایی شده در این مقاله عبارت‌اند از: درخواست انصاف، درخواست مشارکت، ادراک تغییرات اقلیمی، درخواست پاسخگویی و بینش مشارکت‌جو (زندرضوی و دیگران، ۱۳۹۷).

محمدی و دانایی‌فرد (۱۳۹۸) در مقاله‌ای با عنوان «الگوی حکمرانی مشارکتی توسعه انرژی تجدیدپذیر ایران: رویکرد نهادی»، مدلی درخصوص توسعه مشارکتی و با رویکرد نهادی در ایران طراحی کرده است. در این مدل برای تقویت مشارکت و رسیدن به نتایج مطلوب، به حل تعارض‌ها، اعتمادسازی و ایجاد تعهد میان نقش‌آفرینان پرداخته است. در مدل طراحی شده نهادهای شناختی، هنجاری و رسمی به‌طورهمزمان به‌عنوان عامل پیشرفت و عامل توقف در توسعه مشارکت معرفی شده است. در این مقاله بیان شده است که دولت با وضع قوانین تشویقی و تضمینی نقش مهمی را در ایجاد انگیزه برای سرمایه‌گذاری ایفا می‌کند؛ اما برخی از موانع نهادی

هنجاری و شناختی، مانند تضاد منافع، عدم تعهد دولتمردان و عدم اعتماد بخش خصوصی موجب کاهش سرعت توسعه می‌شود (محمدی و دانایی‌فرد، ۱۳۹۹).

قربانی و همکاران (۱۳۹۸) در مقاله‌ای با عنوان «ارزیابی سرمایه اجتماعی درون‌گروهی در راستای استقرار حکمرانی مشارکتی منابع طبیعی (منطقه مورد مطالعه: شهرستان ابرکوه، استان یزد)»، میزان سرمایه اجتماعی درون‌گروهی را بررسی کرده است. این بررسی در اجرای یک طرح اجتماع‌محور در دو بازه زمانی قبل و بعد از اجرا در شبکه ذی‌نفعان محلی انجام شده است. نتایج این مقاله نشان می‌دهد که تراکم در پیوند اعتماد و مشارکت به میزان محسوسی افزایش پیدا کرده است. این موضوع نشان می‌دهد که سرمایه اجتماعی درون‌گروهی شبکه نیز با اجرای مشارکت، افزایش یافته است (قربانی و دیگران، ۱۳۹۸).

شیرعلی (۱۴۰۰) در مقاله‌ای با عنوان «مفهوم‌شناسی مردمی‌سازی حکمرانی»، بیان می‌کند بدنه اصلی مردمی‌سازی حکمرانی بازشدن ساختار نهادهای حاکمیتی به مشارکت مردمی، جامعه مدنی محلی و جنبش‌های اجتماعی است که از طریق نوعی حکمرانی مشارکتی، سیاست‌های محلی - ملی به‌درستی تدوین شده و فضاهای حیاتی جامعه در اقتصاد، سیاست، فرهنگ، آموزش حفاظت می‌شوند. نویسندگان بیان می‌کند که مردمی‌سازی حکمرانی وابسته به حزب و گروه خاصی نیست بلکه نوعی تعمیق مردم‌سالاری با رویکرد اجماع عمومی در تمامی عرصه‌های کنش اجتماعی - سیاسی و اقتصادی است (شیرعلی، ۱۴۰۰).

آزادی و همکاران (۱۴۰۱) در مقاله‌ای با عنوان «الگوی مناسب حکمرانی مشارکتی در وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی در مدیریت بحران شیوع بیماری‌های نوظهور» به شناسایی ۶۰ شاخص در قالب ۱۰ عامل به‌عنوان عوامل تأثیرگذار بر حکمرانی مشارکتی در وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی کشور در مدیریت بحران شیوع بیماری‌های نوظهور پرداخته‌اند. این ۱۰ عامل عبارت‌اند از: تعامل راهبردی، اعتمادسازی، مهارت‌ها، قوانین و آیین‌نامه‌ها، پایداری چرخه مشارکت، پاسخگویی، بازیگران ائتلاف، دوراندیشی راهبردی، مدیریت مشارکت و تفکر راهبردی کارآفرینانه (آزادی و دیگران، ۱۴۰۱).

هیرش و شولمن (۱۹۷۶)، در مقاله‌ای با عنوان «حکمرانی مشارکتی: الگویی برای تصمیم‌گیری مشترک» بیان می‌کند که مشارکت در تصمیم‌گیری سازمانی به‌عنوان مسئولیتی تلقی می‌شود که باید توسط متصدیان که خدمات مستقیم را ارائه می‌دهند، انجام شود. نویسندگان این مقاله مقدمات و ساختارهای تسهیل‌کننده

و همچنين موانع و پاداش‌ها را در زمينه تصميم‌گيري مشاركتي ارائه مي‌دهند (HIRSCH & SHULMAN, 1976).

هورسلي (۲۰۰۹)، در مقاله‌اي با عنوان «مشاركت عمومي در جمهوري خلق: توسعه يك الگوي حکمراني مشاركتي بيشتري در چين» بيان مي‌کند که با توجه به افزايش حوادث و اعتراض‌هاي مدني در چين، رهبران محلي اغلب براي سرکوب انتقاد و اعتراض به‌زور متوسل مي‌شوند، اما رهبري مرکزي متوجه مي‌شود که مدل حکمراني آنها بايد تغيير کند تا به مسائل اساسي که باعث ناآرامي‌هاي اجتماعي مي‌شوند و دستيابي به يك «جامعه هماهنگ‌تر» بهتر رسيدگي کنند. در اين مقاله حکمراني مشاركتي بهترين روش براي تقويت انسجام ملي و افزايش سرمايه اجتماعي بيان شده است (Horsley, 2009).

واحدزمان و همکاران (۲۰۱۷)، در مقاله‌اي با عنوان «آمادگي بوروکراتيک در مديريت حکمراني مشاركتي در سطح محلي: زمينه کشور در حال توسعه»، آمادگي ديوان سالارانه براي حکمراني مشاركتي در بنگلادش را ارزيابي مي‌کند. در اين مقاله بيان شده است که مي‌توان آمادگي را از نظر عوامل انگيزشي و آموزشي طبقه‌بندي کرد (Waheduzzaman & et al., 2018).

فورد (۲۰۲۰)، در مقاله‌اي با عنوان «حکمراني مشاركتي در ايرلند: نوآوري نهادي و تلاش براي تفکر مشترک» به نقد تکامل و عملکرد حکمراني مشاركتي محلي در ايرلند مي‌پردازد. اين مقاله استدلال مي‌کند که براي مؤثر بودن، حکمراني مشاركتي نيازمند فرايندهاي مشاركتي قوي و فراگير در تمام سطوح دولت، يك مبنای ايدئولوژيک و سياسي روشن، يك برنامه منسجم و درنهایت پايه‌هاي نهادي پذيرا است (Forde, 2020).

کريک (۲۰۲۲)، در مقاله‌اي با عنوان «شيوه‌هاي حکومتداری مشاركتي در دموکراسي دانش - پيوند»، با تمرکز بر مفهوم مشارکت، ابتدا معيارهاي کيفي تخصص و مشارکت را شناسايي مي‌کند و سپس ساختارهاي بسيار پيچيده و چندلايه از مشورت و مشاوره در مورد سياست‌هايي که گروه‌هاي متخصص را با طيف وسيعي از اطلاعات ورودی عمومي ترکيب مي‌کند و همچنين مشارکت کارشناسان غيرمتخصص در سياست‌گذاري از طريق شيوه‌هاي مشارکتی دانش‌مانند مشارکت کاربران خدمات يا علم شهروندی در کانون توجه قرار مي‌دهد (Krick, 2022).

باسو و همکاران (۲۰۲۲) در مقاله‌اي با عنوان «پياده‌سازي حکمراني مشارکتی»، چالش‌ها و فرصت‌هاي پياده‌سازي حکمراني مشارکتی را بررسي مي‌کنند. آنها در اين

مقاله به این موضوع می‌پردازد که چه اتفاقی می‌افتد وقتی جنبش‌های اجتماعی فرصت‌هایی برای شکل دادن به نهادینه‌سازی فرایندهای حکمرانی مشارکتی دارند و آیا آنها می‌توانند از ظرفیت مشارکت شهروندان برای تحول اجتماعی استفاده کرد؟ و اساساً چگونه می‌توان تنش بین خواسته‌های مختلف شهروندان عادی، جامعه مدنی سازمان یافته، احزاب سیاسی و مقام‌های دولتی را مدیریت کرد (Bussu & et al., 2022).

همان‌طور که در پیشینه توضیح داده شد، با جستجوایی که پژوهشگر انجام داده است، تمام مقاله‌هایی که به موضوع حکمرانی مشارکتی پرداخته‌اند به بررسی تأثیر حکمرانی مشارکتی در ساحات اجتماعی و سیاسی و دستاوردهای آن پرداخته‌اند. این بررسی در قالب تعیین نوع و میزان شدت ارتباط بین حکمرانی مشارکتی با شاخص‌های اجتماعی و سیاسی از قبیل: عدالت، حل تعارض‌ها، اعتمادسازی، ایجاد تعهد، پیشرفت و... انجام شده است. با شفاف‌شدن دستاوردهای حکمرانی مشارکتی، همچنان این شکاف وجود دارد که برای ایجاد مشارکت در حوزه‌های مختلف از چه روش‌هایی باید استفاده کرد و در مرحله بعد برای اجرایی شدن این روش‌ها، از چه نهادها و ابزارهایی باید کمک گرفت؟ این مقاله این خلأ پژوهشی را پر می‌کند و سعی دارد که روش‌های حکمرانی مشارکتی، نهادها و ابزارهای اقتصادی آن را جهت پشتیبانی و توانمندسازی حکمرانی مشارکتی، به صورت یکپارچه معرفی کند. تعیین ارتباط این روش‌ها، نهادها و ابزارها حکمرانی مشارکتی متناسب با زیست‌بوم حکمرانی کشور، مهم‌ترین نوآوری است که در این مقاله به آن پرداخته شده است.

۵. روش پژوهش

این پژوهش از نظر هدف، کاربردی و توسعه‌ای و از لحاظ روش گردآوری داده‌ها، از نوع توصیفی است. روش پژوهش این مقاله کیفی بوده و از نوع تحلیل محتوا است. در این روش مضامین پنهان در متن و محتوای منابع ابتدا شناسایی و استخراج و سپس تحلیل می‌شود؛ اما پژوهشگر متغیرها را تغییر، دستکاری و یا کنترل نمی‌کند و تنها به تعریف و توصیف متون و متغیرها می‌پردازد. اساس کار در تحلیل محتوا مقایسه و طبقه‌بندی متون و داده‌هاست. این روش یک فرایند ذهنی است که در آن روابط مفهومی بین متغیرها و مضامین را شناسایی می‌کند (رضائی و دیگران، ۱۳۹۶). در تحلیل کیفی محتوا از نوع طبقه‌بندی، پژوهشگر با ارائه و مفروض گرفتن تعاریف مشخصی قبل از شروع به پژوهش، به مطالعه متون تعیین شده می‌پردازد و

با مقایسه تعاریف از پیش تعیین شده و متن‌های مورد تحلیل به داوری درباره عدم وجود یا وجود مصادیق آن تعریف در متن‌های مورد نظر می‌پردازد (عامری شهرابی و کاووسی، ۱۳۹۵). مهم‌ترین مراحل اساسی که در روش تحلیل محتوا طی می‌شود و در این پژوهش نیز به کار رفته است، عبارت‌انداز (علی‌اکبری و رمضانی، ۱۳۹۱؛ قائد و گلشنی، ۱۳۹۵):

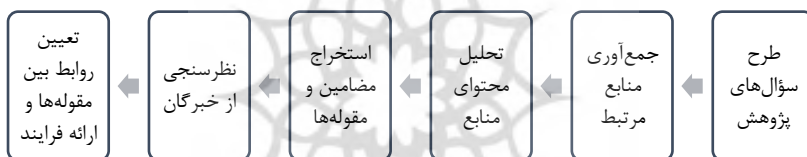
مرحله اول. طراحی پژوهش: اولین مرحله پژوهش از نظر عقلانی طراحی پژوهش است. در این مرحله ساختار کلی پژوهش مشخص می‌شود؛ به‌عنوان مثال به سؤال‌هایی از قبیل: نوع منابع، محل جستجو و ضرورت پژوهش پاسخ داده می‌شود. در این مرحله می‌بایست سؤال‌های پژوهش به درستی و با دقت طراحی و مطرح شوند. در این پژوهش نیز سعی شده است با جستجو در منابع کتابخانه‌ای و اینترنتی، از کتاب‌ها و مقاله‌های مرتبط جهت دستیابی به هدف تحقیق استفاده شود. در خصوص ضرورت پژوهش نیز در بخش مقدمه به آن پرداخته شده است.

مرحله دوم. جمع‌آوری داده‌ها: برای اتقان بیشتر یک پژوهش باید از منابع علمی مختلفی بهره گرفت. داده‌های گوناگون امکان تحلیل‌های عمیق و همه‌جانبه از موضوع را برای پژوهشگران فراهم می‌کند. این مسئله در افزایش روایی پژوهش مؤثر خواهد بود و موجب اطمینان بیشتر به خروجی‌های پژوهش خواهد شد. بدین‌وسیله امکان شناسایی مفاهیم و متغیرهای کلیدی در پژوهش فراهم می‌شود. هرچند که ممکن است داده‌های این مرحله در مرحله بعدی تغییر کند و یا حذف شود، ولیکن جمع‌آوری آن برای جهت‌گیری و طراحی الگوی پژوهش الزامی است. در این پژوهش علاوه بر استفاده از منابع (روش کتابخانه‌ای)، روش مصاحبه با خبرگان نیز جهت جمع‌آوری داده‌ها استفاده شده است که ارتباط مستقیم با هدف پژوهش دارد.

مرحله سوم. تحلیل داده‌ها و یافته‌ها: به‌منظور یافتن پاسخ سؤال‌های مطرح شده در پژوهش، مجموعه‌ای از داده‌های به‌دست‌آمده در منابع مختلف تحلیل می‌شوند. متون مرتبط بر اساس اشتراک لفظی یا معنایی به مجموعه مفاهیم دسته‌بندی می‌شوند تا یک مضمون ایجاد شود. مفهوم از کلیت و جامعیت بیشتری نسبت به مضمون برخوردار است. پس از اینکه مفاهیم استخراج شد، در قالب مقوله (شاخص) تقسیم می‌شود. این تقسیم‌بندی بر اساس وجه تشابه، نزدیکی معنایی و اشتراک میان مقوله‌ها صورت می‌گیرد (سلطانی، ۱۳۹۷).

در این پژوهش نیز به منظور کشف مسئله محوری «روش‌های حکمرانی مشارکتی و ابزارهای اقتصادی آن» مجموعه داده‌های به دست آمده از منابع بررسی شد و تعاریف تمام شاخص‌های به کار رفته در مدل مشخص شد. روش تجزیه و تحلیل داده‌ها استقرایی بود. ابتدا با مفروض گرفتن تعاریف مشخصی قبل از شروع پژوهش، به مطالعه متون تعیین شده اقدام شد و با مقایسه تعاریف از پیش تعیین شده و متن‌های مورد نظر پرداخته شد.

پژوهش حاضر به دلیل ترکیبی بودن از دو روش گردآوری اطلاعات استفاده نمود. در بخش اول پژوهش از طریق روش تحلیل محتوا و بررسی مقاله‌ها و تحقیق‌های مشابه، تلاش شد، روش‌ها و ابزارهای اقتصادی مرتبط با حکمرانی مشارکتی در قالب جدولی با سه دسته متن (همراه با ارجاعات مستدل)، مضامین و مقوله‌ها آورده شود و سپس این مضامین بر اساس هماهنگی قبلی آن در اختیار اعضای پانل (خبرگان) قرار داده شود. در مرحله بعد نظرهای خبرگان اخذ و نکات مدنظر آنان اعمال شود. می‌توان مراحل تحلیل داده‌ها و یافته‌ها را به صورت شکل (۱) نشان داد.

شکل (۱): مراحل تحلیل داده‌ها و یافته‌ها

این مصاحبه‌ها، نقش بازآفرینی و رفع ابهام از مطالعات صورت گرفته را برعهده داشت و بارها باعث بازگشت به مطالعات کتابخانه‌ای گردید. در نهایت با رفت و برگشت زیاد مطالب بین محققان و خبرگان شناسایی شده و با کمک منابع مستدل علمی در خصوص شاخص‌هایی که استخراج شدند، محققان توانستند روش‌های حکمرانی مشارکتی و ابزارهای اقتصادی آن را بعد از اشیاع نظری، به تفکیک مضامین و مقوله‌ها شناسایی کنند.

۶. روش اعتبارسنجی پژوهش

همان‌طور که گفته شد، روش پژوهش به کار گرفته شده در این پژوهش روش تحلیل محتواست که در این روش با بررسی و تحلیل اسناد و داده‌ها، مفاهیم جدید به منظور طراحی الگو یا برقراری روابط بین شاخص‌ها و متغیرها ایجاد می‌شود و مورد تفسیر

قرار می‌گیرد (عظیم‌زاده اردبیلی و افضل‌قادی، ۱۳۹۹). این روش یک فرایند علمی نظام‌مندی را برای استخراج داده‌ها و تحلیل آنها تعریف می‌کند که از اعتبار بالایی در انتشارات علمی برخوردار است؛ اما، به‌منظور حصول اطمینان از اعتبار یافته‌های تحقیق و صحت فرایند تحلیل داده‌ها، مصاحبه‌هایی با ۳۲ نفر از خبرگان در این حوزه (شامل اساتید دانشگاهی و مدیران دولتی) صورت گرفت. برای این‌منظور، مصاحبه و گفتگوهای اولیه پس از معرفی و ارائه اطلاعات اولیه پژوهشگران، به‌صورت کاملاً باز و ساختارنیافته انجام گرفت و به مرور باتوجه به پاسخ‌های دریافتی، سؤال‌های متناسب دیگری مطرح می‌گردید و با روش گلوله برفی افراد صاحب‌نظر دیگری معرفی می‌شدند. در کنار این موارد، درگیری طولانی‌مدت پژوهشگران با پیشینه پژوهش و شناخت مناسب از متون علمی و فضای مطالعه به اعتبار یافته‌ها کمک کرده است؛ بنابراین، برای حصول اطمینان از روایی پژوهش، اقدام‌های زیر انجام شده است:

الف) پیشینه پژوهش: مفاهیم به‌دست‌آمده به‌طور هم‌زمان با پیشینه پژوهش بررسی شد و با منابع مقایسه تطبیقی شد.

ب) روش تحلیل محتوا: اطلاعات جمع‌آوری شده از روش کتابخانه‌ای و اینترنتی مورد تحلیل و تفسیر قرار گرفت و اصلاحات لازم در داده‌ها صورت گرفت.

پ) نمونه‌گیری: نمونه‌گیری به‌صورت هدفمند از بین اساتید و پژوهشگرانی که با موضوع پژوهش آشنا بودند، صورت گرفت. نمونه‌گیری بر اساس قاعده اشباع انجام شد یعنی مصاحبه‌ها تا جایی ادامه پیدا کرد که اطلاعات جدیدی حاصل نشد و مصاحبه‌های جدید داده‌ای را به شاخص‌های قبلی اضافه نکردند (اشباع نظری) (معروفی و دیگران، ۱۳۹۷). حجم نمونه ۳۲ نفر بوده است و اطلاعات مربوط به مصاحبه‌شوندگان در این پژوهش در جدول (۱) نشان داده شده است.

جدول (۱): ویژگی‌های مصاحبه‌شوندگان

مؤلفه	نوع	فراوانی	درصد
جنسیت	مذکر	۲۳	۷۲
	مؤنث	۹	۲۸
تحصیلات	کارشناسی	۷	۲۲
	کارشناسی ارشد	۱۴	۴۴
	دکتری	۱۱	۳۴
سن	<۳۰	۳	۹

مؤلفه	نوع	فراوانی	درصد
	۳۰-۴۰	۷	۲۲
	۵۰-۴۰	۱۰	۳۲
	<۵۰	۱۲	۳۷

در هر جلسه مصاحبه، مشارکت‌کننده یک یا دو نفر از افرادی را که می‌توانستند به پربرتر شدن این پژوهش کمک کنند، معرفی می‌کردند. در ادامه نیز، با مراجعه به سایر خبرگان آشنا با این مباحث، نمونه موردنظر به‌دست آمد. گفتنی است که درخواست معرفی نفر بعدی در پایان جلسه مصاحبه مطرح می‌شد و شرکت‌کننده با توجه به آشنا شدن با اهداف پژوهش و نوع پرسش‌ها می‌توانست با دقت بیشتری فرد بعدی را معرفی کند. به این شیوه دستیابی به نمونه‌ها در ادبیات روش‌شناسی، اصطلاحاً روش گلوله برفی می‌گویند. در این مصاحبه‌ها که زمان آنها بین ۱۰ تا ۱۰۰ دقیقه متغیر است، محورهای گفتگو از قبل در اختیار مصاحبه‌شونده قرار گرفت تا بتواند با آمادگی مطلوب در جلسه شرکت کرده، اطلاعات موردنظر را ارائه کند. مصاحبه‌های انجام شده ثبت و هریک از آنها بلافاصله تحلیل شدند. حجم نمونه در این رویکرد، در حین کار مشخص می‌شود و همان‌طور که گفته شد، نمونه‌گیری آنقدر ادامه می‌یابد تا اشباع نظری حاصل شود. لازم به ذکر است، ابتدا روش‌های حکمرانی مشارکتی و ابزارهای اقتصادی آن توسط تحلیل محتوا استخراج شده است و سپس نظرهای مصاحبه‌شوندگان در خصوص مضامین و مقوله‌های استخراج شده و نحوه ارتباط بین آنها، أخذ شده است.

۷. یافته‌ها

این بخش مربوط به استخراج روش‌های حکمرانی مشارکتی و ابزارهای اقتصادی آن است که از متن مقاله‌ها و کتاب‌های مرتبط به روش تحلیل محتوا استخراج شده‌اند. بدین صورت که، پس از مطالعه منابع در دسترس و با تجزیه و تحلیل مبانی نظری پژوهش و بررسی دیدگاه‌های خبرگان و صاحب‌نظران پیرامون روش‌ها و ابزارهای حکمرانی مشارکتی، جمله‌ها و بندهای مرتبط با هدف پژوهش استخراج گردید و پس از دسته‌بندی، مضامین و مقوله‌های اصلی بیرون کشیده شد و در آخر ۱۷ شاخص (مضمون)، در سه مقوله روش‌ها، نهادها و ابزارها استخراج گردید (جدول ۲).

جدول (۲): مفاهیم استخراج شده بر اساس تحلیل محتوا

مقوله	مضمون	متن (به همراه ارجاع)	ردیف
روش‌های حکمرانی مشارکتی	رأی‌گیری	<p>مشارکت در حکمرانی می‌تواند در قالب مشارکت در رأی‌گیری و یا انتخابات نمود پیدا کند. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران در اصل ششم، از ویژگی عمومی بودن رأی سخن گفته است. این اصل، مقرر می‌دارد که در جمهوری اسلامی ایران، امور کشور باید به اتکای عمومی، از راه انتخابات اداره شود. همچنین قوانین و مقررات انتخاباتی از جمله ماده ۱۰ قانون انتخابات ریاست جمهوری و ماده ۷ قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی و نیز ماده ۱۷ قانون تشکیلات، وظایف و انتخابات شوراهای اسلامی کشور و انتخاب شهرداران، به این خصیصه نیز اشاره می‌کند.</p> <p>از این رو استفاده از روش رأی‌گیری در ارکان حکمرانی عموماً به منزله یک مسئله مهم تعیین‌کننده در نظر گرفته می‌شود. روش رأی‌گیری به‌عنوان روشی مبتنی بر خرد جمعی می‌تواند با سهیم کردن همه افراد در تصمیم‌گیری، تصمیم‌های واقع‌بینانه‌تری را مطابق با خواست مردم اتخاذ کند. باید این نکته را متذکر شد که، هرچه تعداد افراد فراگیرتر باشند، ممکن است سوگیری در تصمیم‌گیری کمتر باشد (Van Deemen & Rusinowska, 2010).</p> <p>هرچند صرف شرکت یا عدم شرکت افراد در انتخابات نیز می‌تواند پیامدها و هشدارهایی را برای حکمرانان به همراه داشته باشد؛ اما رأی‌گیری منطقی تخمین‌ها و پیش‌بینی‌های خوبی برای تصمیم‌گیری در دنیای واقعی ارائه می‌دهد. حضور رأی‌دهندگان صادق می‌تواند بر نتایج عملکرد حکمرانان تأثیر بگذارد (Xu, 2019). نظریه انتخاب اجتماعی نیز به مسئله اساسی تجمع ترجیحات اعضای جامعه نسبت به تصمیمات جمعی توسط سیستم‌های رأی‌گیری می‌پردازد (Laughlin, 2011)؛ البته، حامیان حکمرانی مشارکتی از مردم‌سالاری نماینده‌محور انتقاد می‌کنند، چراکه بیش از حد بر عمل رأی‌گیری متمرکز است (Batory & Svensson, 2019).</p>	۱
	نظرسنجی و افکارسنجی	<p>نظرسنجی و افکارسنجی از روش‌های پیش‌دستانه در حکمرانی مشارکتی محسوب می‌شود. این روش ابزار ارزشمندی برای ارزیابی وضعیت افکار عمومی در هر موضوعی به‌شمار می‌آید. نظرسنجی عبارت است از اجرای اقدام‌ها و</p>	۲

مقوله	مضمون	متن (به همراه ارجاع)	ردیف
		<p>تلاش‌های سازمان یافته برای نشان دادن عقاید مردم نسبت به یک موضوع، در یک محل خاص و در یک مقطع زمانی معین. در تعریفی دیگر نظرسنجی مجموعه‌ای از اقدام‌های سازمان‌یافته و روش‌مند برای سنجش عقاید عمومی موجود در یک جامعه یا بخشی از آن است که نتایج آن مبین جهت‌گیری ذهنی روانی جامعه باشد. مقوله افکارسنجی نیز به دنبال بررسی و تحلیل وضعیت افکار عمومی و استفاده از آن در راستای تصمیم‌گیری برای مقاصد مختلف اقتصادی سیاسی، تجاری، فرهنگی می‌باشد (Roper, 1986).</p> <p>انواع ابزارهای نظرسنجی عبارت‌اند از: نظرسنجی حضوری، الکترونیکی، پستی، تلفنی (تلفن همراه، تلفن ثابت)، اینترنتی، پایگاه‌های اطلاع‌رسانی، پیامک، پست الکترونیکی، پرسش‌نامه، مصاحبه و پلتفرم‌های نظرسنجی. علاوه بر روش‌های شناختی و تحلیل کیفی، نرم‌افزارهای متعددی نیز وجود دارد که جهت افکارسنجی مورد استفاده قرار می‌گیرد. در این روش حکمرانان سعی می‌کنند قبل از تصمیم‌گیری و اجرای یک سیاست خاص مردم را در جریان آن مسئله قرار دهند و با نظرسنجی و یا افکارسنجی همه جوانب آن را در نظر بگیرند و در تصمیم‌گیری و اجرا انتظاراتی ذی‌نفعان را نیز لحاظ کنند.</p>	
	مشورت	<p>یکی از روش‌های حکمرانی مشارکتی، استفاده از روش مشورت و فراهم نمودن محیط مشاوره با مردم می‌باشد. این مسئله در متون اسلامی و آیات و روایات متعدد نیز، تأکید فراوان شده است. خداوند در سوره آل عمران آیه ۱۵۹ می‌فرماید: «وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ؛ و در کارها، با آنان مشورت کن! اما هنگامی که تصمیم گرفتی، بر خدا توکل کن» و یا در سوره شوری آیه ۳۸ می‌فرماید: «و امرهم شوری بینهم؛ انسان در هر شرایطی باید با افراد عاقل مشورت کند» و از راهنمایی‌ها و راهکارهای آنان استفاده لازم را ببرد تا در زندگی اجتماعی، فردی و سازمانی، همواره تصمیم‌های درست و مناسبی اتخاذ کند و زمینه رشد اجتماعی، فردی و سازمانی را فراهم کند.</p> <p>بنابراین لازمه اتخاذ بهترین تصمیم، مشورت با کسانی است که دارای علم و آگاهی لازم باشند (موسوی کاشی و دیگران،</p>	۳

مقوله	مضمون	متن (به همراه ارجاع)	ردیف
		<p>۱۳۹۷). در این روش حکمرانان قبل از اتخاذ تصمیم نهایی در مورد موضوعات مختلف نظر مشورتی افراد جامعه را جویا می‌شود. افراد می‌توانند اعتراض‌ها، نظرها و پیشنهادهای خود را به آنان ارائه دهند، هرچند که این مشورت می‌تواند از طریق نمایندگان منتخب مردم صورت گیرد؛ البته نظرهای افراد حکمرانان را محدود نمی‌کند و تصمیم نهایی را خودشان اتخاذ می‌کنند (کرمی، ۱۳۹۶)؛ اما، مشورت بخشی جدایی‌ناپذیر در تصمیم‌گیری است. وقتی افراد فرصتی برای گفتگو با یکدیگر داشته باشند، می‌توانند اطلاعات خاص خود را به اشتراک بگذارند و به تصمیم جمعی بهتری برسند (Iaryczower & et al., 2018).</p>	
	<p>تصمیم‌گیری جمعی</p>	<p>تصمیم‌گیری جمعی زیرمجموعه رفتار جمعی است که مربوط به چگونگی رسیدن به تصمیم‌گیری در جمع است و تقریباً همه‌جنبه‌های رفتار را می‌توان در یک تصمیم‌گیری در نظر گرفت (Bosel & et al., 2017; Makinson & et al., 2017).</p> <p>تصمیم‌گیری جمعی فرایندی است که به موجب آن اعضای یک گروه با همفکری درباره یک اقدام تصمیم می‌گیرند (Oca & et al., 2011). در تعریف دیگری، تصمیم‌گیری جمعی به دو یا چند بازیگر مربوط می‌شود که برای دستیابی به بهبود وضعیت خود از طریق تحقق بخشیدن به هدفشان، در مورد یک مسئله خاص هماهنگ می‌شوند (Gerrits & Marks, 2017).</p> <p>بنابراین، یک فرایند تصمیم‌گیری جمعی را می‌توان به‌عنوان یک حالت تصمیم‌گیری تعریف کرد که در آن: ۱) دو یا چند نفر وجود دارد که هر یک از آنها دارای ادراک، نگرش‌ها، انگیزه‌ها و شخصیت‌های خاص خود هستند، ۲) کسانی که وجود یک مشکل مشترک را تشخیص می‌دهند و ۳) برای رسیدن به یک تصمیم جمعی تلاش می‌کنند (Bui, 1987). علاوه‌براین، این گروه می‌تواند به‌طور همزمان با هم تعامل داشته باشند یا تصمیمات فردی را به‌طور جداگانه اتخاذ کند و سپس به‌طور جمعی در مورد نتایج آن به گفتگو بپردازند (میرباقری و دیگران، ۱۴۰۰).</p> <p>در نتیجه، فرایند تصمیم‌گیری جمعی، می‌تواند به‌عنوان فرایندی تعریف شود که گروهی از افراد با توجه به نظرها یا</p>	<p>۴</p>

ردیف	متن (به همراه ارجاع)	مضمون	مقوله
	<p>ترجیحاتشان، سعی در دستیابی به یک راه حل مشترک برای یک مسئله تصمیم گیری با چندین گزینه دارند (Wu & et al., 2017). در این فرایند، آنها می خواهند ترجیح ها و اعتقادهای خود را در مورد آن مسئله مطرح کنند. فرایندهای تصمیم گیری جمعی را می توان به عنوان فرایندهای تکاملی در نظر گرفت (Marks & et al., 2019). مشارکت مردم با استفاده از روش تصمیم گیری جمعی می تواند بسیار به فرایند سیاست گذاری و تنظیم گری در حکمرانی کمک کند.</p>		
۵	<p>همکاری بین افراد منجر به خلق ادبیات مشترک می شود یعنی دو یا چند نفر با مهارت های مختلف با یکدیگر کار می کنند تا به یک درک مشترکی برسند که هیچ کدام از آنها قبل از آن چنین درکی نداشته اند. این اتفاق ذیل دو موضوع با هم کار کردن و اشتراک هدف یا دید مشترک ایجاد می شود (رحیمی و فتاحی، ۲۰۰۷)؛ البته ممکن است ادبیات مشترک با وضع قوانین یا تولید محتوای علمی ایجاد شود. در صورتی که ادبیات مشترک ایجاد شود، افراد می توانند به عقلانیت مشترک نیز دست یابند. منظور از عقلانیت مشترک، عقلانیت شناختی و عقلانیت عملی است که ایجاد مفاهیم مشترک می کند (رفیعی آتانی، ۱۳۹۶). با وجود ادبیات مشترک تعیین اهداف و برنامه ریزی راحت تر انجام می شود. همچنین، ادبیات مشترک باعث ایجاد مجموعه نگری می شود و انگیزه های مشابهی در افراد ایجاد می کند.</p>	تولید ادبیات مشترک	
۶	<p>گروه مجموعه ای از افراد است که هدف اصلی آنها همکاری برای انجام یک وظیفه مشترک است. تیم سازی در حوزه های مختلف اجتماعی و سیاسی باعث درگیری ذهنی و عاطفی اشخاص در موقعیت های مختلف می شود و به افراد انگیزه می دهد تا برای دستیابی به اهداف گروه کمک کنند، استعداد های خود را به کار گیرند و در مسئولیت کار شریک شوند. استفاده از گروه ها می تواند کیفیت تصمیم ها و اجرای آنها را بهتر کند. گروه سازی اقدام مهمی است که جهت آماده سازی افراد برای کمک به ارکان حکمرانی استفاده می شود (Lloyd & et al., 2013). حکمرانان در موضوع ها و مسائل مختلف سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، ورزشی و مذهبی می توانند اقشار مختلف مردم را در قالب گروه های هدفمند به</p>	شبکه سازی و تیم سازی	

مقوله	مضمون	متن (به همراه ارجاع)	ردیف
		صحنه بیاورند و در جهت اهداف حکمرانی در بخش‌های مختلف مورد استفاده قرار دهند.	
	اشتراک اطلاعات	وقتی اعضای جمع فرصتی برای گفتگو با یکدیگر داشته باشند، می‌توانند اطلاعات خاص خود را به اشتراک بگذارند و به تصمیم جمعی بهتری برسند (Laryczower & et al., 2018). به اشتراک‌گذاری اطلاعات در سیستم‌های جمعی از طریق تعامل مستقیم و غیرمستقیم بین عوامل محقق می‌شود (Khaluf & et al., 2017). این تعامل و اشتراک اطلاعات باعث ایجاد همکاری بین افراد و توزیع مسئولیت‌ها می‌شود.	۷
	کار جمعی	مشارکت در کار جمعی بر اساس تعاملات بین افراد است. افراد از طریق این تعاملات تمایل خود را برای انجام کار منتقل می‌کنند، با هم کار می‌کنند و بر دیگران تأثیر می‌گذارند، اطلاعات را به اشتراک گذاشته و روابط نزدیک برقرار می‌کنند و دانش، مهارت و توانایی‌های خود را ترکیب می‌کنند (Kravchenko, 2018). کار جمعی داوطلبانه و نظام‌مند را تعاون گویند (ملکی، ۱۳۷۵). لغت تعاون که از زبان عربی گرفته شده است و معادل فارسی آن همکاری، به معنی یکدیگر را یاری کردن، به هم رساندن، هم‌دستی، یاری و دستگیری است.	۸
نهادهای اقتصادی حکمرانی مشارکتی	تعاونی‌ها	طبق بند ۱۵ از اصل سوم قانون اساسی، نظام اسلامی باید توسعه و تحکیم برادری اسلامی و تعاون عمومی بین همه مردم ایجاد کند. سازکارهای عملیاتی و روش‌های انجام فعالیت‌ها در مدیریت مشارکتی بیش از سایر سازمان‌ها و بنگاه‌های اقتصادی با مدیریت تعاونی‌ها سازگاری و همخوانی دارد، به نحوی که تعاون بدون مشارکت، ویژگی تعاونی بودن خود را از دست خواهد داد. این اصل در قانون تعاون کشور ما اهمیت و جایگاه ویژه‌ای دارد. تعاونی‌ها می‌توانند یک اهرم مناسب برای توسعه اقتصادی و اجتماعی به‌شمار آیند که همگام با سیاست‌های دولت در بهبود شرایط زندگی، کار، تولید و ارتقای سطح درآمد و وضعیت اجتماعی مردم مؤثر باشند. هدف از توسعه بخش تعاون برقراری شرایط اقتصادی - اجتماعی عادلانه برای مردم می‌باشد (انتظاریان و سنجرى، ۱۳۹۲).	۹
	شرکت‌های	تولید دانش بنیان اشتغال‌آفرین را می‌توان یک راهبرد مهم	۱۰

ردیف	متن (به همراه ارجاع)	مضمون	مقوله
	برای رونق اقتصادی، ارزش آفرینی و ایجاد اشتغال در نظر گرفت. تولید دانش بنیان با مشارکت مردم و نخبگان به عنوان روشی که بر مبنای دانش بومی پیش می‌رود، می‌تواند به برطرف کردن مشکلات اقتصادی بسیار کمک کند (محمدی و دیگران، ۱۳۹۱). فعالیت شرکت‌های دانش بنیان به عنوان موتور پیشرفت اقتصادی در کشورهای در حال توسعه مطرح بوده و به عنوان محرک اصلی کارآفرینی برشمرده شده است و دارای ظرفیت تسریع در خلاقیت، نوآوری و گشایش فرصت‌های نوین تجاری سازی به شمار می‌روند (ملک‌آرا، ۱۳۹۹). مردم در شرکت‌های دانش بنیان نقش اساسی دارند و در سه بخش تأمین نیروی انسانی، سرمایه‌گذاری و خرید محصولات دانش بنیان نقش ایفا می‌کنند.	دانش بنیان	
۱۱	مشارکت در بورس به معنی سرمایه‌گذاری و فعالیت در بازار بورس اوراق بهادار می‌باشد. مشارکت مردم در بورس باعث کاهش نقدینگی در جامعه و تأمین سرمایه مورد نیاز شرکت‌ها و صنایع مختلف می‌شود. بورس یکی از بهترین جاهایی است که با مشارکت مردمی می‌تواند باعث رونق اقتصادی کشور شود. البته برای ایجاد مشارکت در بورس مردم باید به این بازار اعتماد داشته باشند (متفکر آزاد و دیگران، ۱۳۹۷). اکثر مطالعات، وجود بازارهای بورس توسعه یافته را در ارتقای رشد اقتصادی، مفید و مؤثر می‌دانند. همچنین، اکثر مطالعات تأیید می‌کنند که در بلندمدت، ارتباط دوطرفه‌ای میان رشد اقتصادی و توسعه بازار بورس وجود دارد. در کوتاه‌مدت در بعضی از کشورها، رشد اقتصادی منجر به توسعه بازار بورس شده است ولی ارتباط یک طرفه بوده و از سوی بورس بر رشد اقتصادی است (حسن‌زاده و احمدیان، ۱۳۸۸).	بورس	
۱۲	صندوق‌های قرض الحسنه نهادهایی مردمی در بستر فرهنگ اسلامی هستند که با در اختیار داشتن مبلغی بیش از ۱۵۰ هزار میلیارد از نقدینگی کشور نقش انکارناپذیری در اقتصاد دارند. این صندوق‌ها به دلیل نیت خیرخواهانه مؤسسان و ماهیت عقد قرض الحسنه در زمره مؤسسه‌های خیریه قلمداد شده‌اند. هرچند طول عمر این نهاد کمتر از ۵۰ سال است؛ اما توانسته‌اند در نقاط زیادی از کشور به شکل چشمگیر و	صندوق‌های قرض الحسنه	

ردیف	متن (به همراه ارجاع)	مضمون	مقوله
	<p>در عین حال در مقیاس‌های کوچک و خرد به فعالیت بپردازند. مبنای فعالیت صندوق‌های قرض‌الحسنه، قبول سپرده قرض‌الحسنه و اعطای تسهیلات به نیازمندان در قالب عقد قرض است. ماهیت عقد قرض به گونه‌ای است که نباید بهره‌ای از قرض‌گیرنده دریافت شود و صندوق قرض‌الحسنه نقش واسطه میان قرض‌دهنده و قرض‌گیرنده را به عهده دارد. به جرئت می‌توان گفت که صندوق‌های قرض‌الحسنه مهم‌ترین مؤسسه‌های تأمین خرد اسلامی و فعال در حوزه بانکداری قرض‌الحسنه کشور هستند (لیلابی و دیگران، ۱۳۹۷).</p> <p>این صندوق‌ها عموماً به صورت خودجوش توسط مردم در مساجد و خانواده‌ها تشکیل می‌شود و هدف آن برطرف کردن مشکلات معیشتی و اقتصادی است. سرمایه این صندوق‌ها صرفاً از سپرده‌های اعضای صندوق و کمک‌های مردمی تأمین می‌شود (میرزایی، ۱۳۸۸). این صندوق‌ها که معمولاً ثبت شده نیستند، با سیستمی که در بانک‌ها به اجرا درمی‌آید متفاوت است (علیرضائزاد، ۱۳۹۲).</p>		
۱۳	<p>بانک‌ها یکی از نهادهای اقتصادی مهمی است که با کمک و مشارکت مردم اداره می‌شود، زیرا مقدار زیادی از سرمایه بانک‌ها توسط سپرده‌های مردمی تأمین می‌شود، به طوری که اگر مشتریان یک بانک بخواهند سرمایه‌های خود را از بانک‌ها بیرون بکشند، بانک‌ها ورشکسته خواهند شد. از طرفی، بانک‌ها نیز با مردم از طریق ارائه تسهیلات، تعامل برقرار می‌کنند. همچنین، بانک‌ها با استفاده از سرمایه‌های جذب شده، با سایر نهادهای حکمرانی در جهت تأمین منابع مالی پروژه‌ها و کسب سود، مشارکت می‌کنند. بانک‌ها برای مشارکت بیشتر مردم و جذب سرمایه، از اوراق مشارکت استفاده می‌کنند. بازیگر اول اوراق مشارکت، همه فعالان اقتصادی غیر از دولت و بانک مرکزی است که با هدف کسب سود، به خرید و فروش اوراق مشارکت می‌پردازند.</p>	بانک‌ها	
۱۴	<p>یکی از مهم‌ترین موانع توسعه اقتصادی در کشورهای در حال توسعه کمبود سرمایه است. همین سرمایه کم نیز بدلیل نبود فرهنگ سرمایه‌گذاری، صرف فعالیت‌های غیراقتصادی می‌شود یا در سایر کشورها سرمایه‌گذاری</p>	سرمایه‌گذاری	ابزارهای اقتصادی حکمرانی مشارکتی

مقوله	مضمون	متن (به همراه ارجاع)	ردیف
		<p>می‌شود. این درحالی است که سرمایه‌گذاری اقتصادی مطلوب از پیش شرط‌های دیگر تحقق حماسه اقتصادی و بهبود فضای کسب‌وکار می‌باشد. پژوهش‌ها نیز نشان داده است نرخ سرمایه‌گذاری داخلی اثر مثبت و معناداری بر رشد اقتصادی دارد (نصرالهی و دیگران، ۱۳۹۲).</p> <p>سرمایه‌گذاری در قالب مشارکت عمومی - خصوصی، یکی از رویکردهای مهم دولت‌ها برای جذب منابع مالی خصوصی است. دولت‌ها از ابزارهای مشارکت به‌منظور گسترش فعالیت‌های بخش عمومی، افزایش کیفیت کالاها و خدمات عمومی و ارتقاء رقابت‌پذیری استفاده می‌کنند و به تلفیق مهارت‌های مدیریت کسب‌وکار و اجرای سیاست‌ها می‌پردازند و از دانش بخش خصوصی در جهت استفاده مطلوب از دارایی‌های بخش عمومی بهره می‌برند. در این راستا دولت‌ها علاوه بر وضع مشوق‌های قانونی برای جذب منابع مالی خصوصی داخلی، قوانین خاصی برای جذب سرمایه‌گذاران خارجی تدوین نموده تا استفاده از این منابع را تسهیل سازد (عباس‌زاده اصل و دیگران، ۱۳۹۶).</p> <p>منظور از رهیافت مشارکت عمومی - خصوصی انجام کارها به‌صورت مشترک بین بخش‌های خصوصی و دولتی با اهداف سازگار و همسو است. در واقع، سرمایه‌گذاری مشارکتی بخش‌های عمومی و خصوصی، به سرمایه‌گذاری‌های هایی اطلاق می‌شود که در آنها یکی از نهادهای دولتی با مشارکت یک یا چند نهاد خصوصی فعالیت‌های تأمین منابع مالی، ساخت و بهره‌برداری طرح‌ها را برعهده می‌گیرند و درآمدهای ناشی از راه‌اندازی طرح نیز بر مبنای نحوه مشارکت طرفین و توافق‌های صورت گرفته میان شرکا تقسیم می‌گردد. مشارکت بخش خصوصی در توسعه تأسیسات و خدمات زیربنایی از طریق طیف وسیعی از مدل‌های مشارکت عمومی - خصوصی امکان‌پذیر است (حسینی‌نیا و دیگران، ۱۳۹۸).</p>	
	مالیات	<p>طبق تعریف صندوق بین‌المللی پول، مالیات عبارت است از وجوه اعتباری و غیرجبرانی که دولت به‌منظور تأمین هزینه‌های عمومی از مردم دریافت می‌کند. یکی از مهم‌ترین امور، مشارکت شهروندان در پرداخت مالیات می‌باشد. مالیات، یکی از ابزارهای تنظیم سیاست‌های مالی و اقتصادی است؛</p>	۱۵

مقوله	مضمون	متن (به همراه ارجاع)	ردیف
		<p>علاوه بر نقش اصلی مالیات که تأمین منابع برای اجرای برنامه‌های دولت است، هدف‌هایی مانند گسترش عدالت اجتماعی، توزیع عادلانه ثروت، ایجاد تعادل در مصرف و افزایش سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌ها و فعالیت‌های عمرانی کشور می‌باشد (نیک‌نامی و دیگران، ۱۳۹۸). مشارکت عمومی در پرداخت مالیات از جمله اهداف بنیادین تمامی سیستم‌های مالیاتی بوده است. حرکت به سوی مدیریت تمکین داوطلبانه رهیافتی است که به انگیزه‌های اجتماعی و اقتصادی شهروندان توجه نموده و پیش از وقوع عدم تمکین، زمینه‌های آن را شناسایی نموده و اصل را بر پیش‌گیری قرار می‌دهد (قرنجیک و دیگران، ۱۳۹۹). پرداخت مالیات، مشارکت مردم در تأمین بخشی از هزینه‌های عمومی از مهم‌ترین ابزار سازماندهی اقتصاد هر کشور به خصوص در مورد توزیع عادلانه درآمد و ثروت است (قرنجیک و دیگران، ۱۴۰۰).</p>	
	<p>خمس و زکات</p>	<p>خمس و زکات دو واجب الهی است که در قرآن کریم (سوره انفال / آیه ۴۱، سوره توبه / آیه ۶۰، آیه ۴۳ سوره بقره و...) نیز به آنها اشاره شده است و اگر با دقت از سوی کارگزاران دولت اسلامی گردآوری شوند و اموال ثروتمندان از این جهت بررسی شوند، نیاز فقیران و دیگر نیازها را برآورده می‌سازند. در کنار زکات، مالیات‌های دیگری از جمله خمس، مطرح است و به نظر می‌رسد آنها دو مالیات جدای از هم نیستند، بلکه کامل‌کننده یکدیگرند و برای هدفی یگانه نهاده شده‌اند این دو واجب مالی ثابت، گرچه هریک از منابعی خاص برآورده می‌گردند، ولی در بسیاری از احکام همانندند. هر دو عبادتند و نیاز به قصد قربت دارند، هر دو سبب پاکی مال‌ها و تزکیه نفس می‌شوند و فلسفه تشریح آنها، یکسان است. در حقیقت، خمس و زکات، دو رکن مهم نظام مالیاتی اسلام را تشکیل می‌دهند. ثروتمندان، در راستای عدالت اجتماعی، باید بخشی از مال و دارایی‌های خویش را مستقیم و یا از راه دولت اسلامی به گروه‌های فقیر و نیازمند برآوردن نیازهای عمومی و برآوردن مصالح مسلمانان انتقال دهند. مقام معظم رهبری (مدظله) در خصوص خمس و زکات می‌فرمایند: «خمس و زکات، یک جنبه فردی و شخصی دارد، لکن در</p>	<p>۱۶</p>

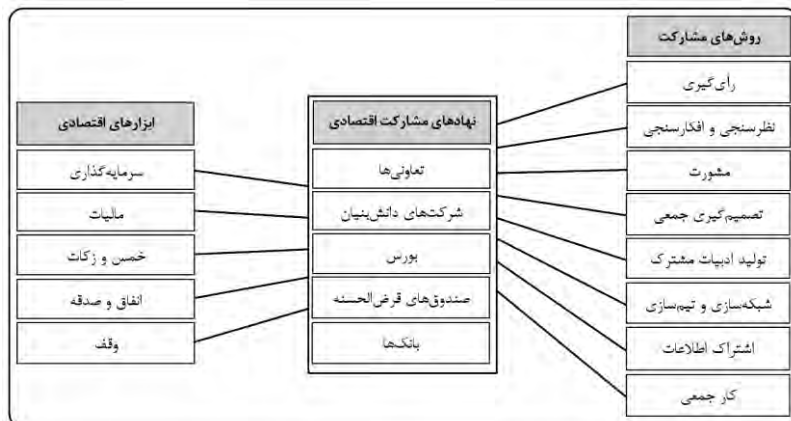
مقوله	مضمون	متن (به همراه ارجاع)	ردیف
		<p>کنار آن، یک جنبه اجتماعی و تأثیر در نظام‌سازی اجتماعی هم دارند» (بیانات مقام معظم رهبری در حرم مطهر رضوی، ۱۳۹۴/۱/۱).</p> <p>ویژگی مهم خمس، نسبی بودن آن است. این ویژگی باعث تثبیت اوضاع اقتصادی می‌شود به این معنی که در شرایط پیشی گرفتن تقاضای کل از عرضه کل، از تورم جلوگیری کرده و از طرف دیگر از گسترش رکود، هنگامی که عکس وضعیت قبل رخ می‌دهد، ممانعت به عمل می‌آورد. همچنین، امتیاز دیگر خمس این است که أخذ آن، انگیزه افزایش تولید را برای عرضه‌کنندگان کاهش می‌دهد زیرا از سود خالص تولیدکنندگان گرفته می‌شود (رضایی و سبزو، ۱۳۹۱).</p>	
	<p>انفاق و صدقه</p>	<p>انفاق و صدقه نیز از جمله مصادیق اسلامی مشارکت اقتصادی مردم است. در کاربرد رایج قرآن کریم و متون دینی، انفاق اصطلاحاً به اعطای مال یا چیزی دیگر در راه خدا به فقیران و دیگر راه‌های مورد نیاز گفته می‌شود و در آیات زیادی نیز به آن پرداخته شده است. انفاق از جمله معامله‌هایی است که انسان با خداوند انجام می‌دهد و هیچگاه متضرر نمی‌شود. خداوند میزان سود انفاق را از دو برابر تا هفتصد برابر بیان کرده است که این میزان سود بستگی به میزان شایستگی فرد دارد. در آیه ۲۶۱ سوره بقره آمده است: «مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلٍ فِي كُلِّ سُنْبُلَةٍ مِائَةٌ حَبَّةٌ وَاللَّهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ؛ کسانی که اموال خود را در راه خدا انفاق می‌کنند همانند بذری هستند که هفت خوشه برویاند که در هر خوشه، یکصد دانه باشد و خداوند آن را برای هر کس بخواهد (و شایستگی داشته باشد) دو یا چند برابر می‌کند و خدا (از نظر قدرت و رحمت) وسیع و (به همه چیز) داناست». ارزش و اهمیت انفاق به اندازه‌ای است که در قرآن مجید، در بیش از هشتاد آیه بدان پرداخته شده است (افسای، ۱۳۸۷). قرآن وقتی سیمای پرهیزکاران را بیان می‌کند، یکی از اوصاف نیک آنان را انفاق کردن ذکر کرده؛ تا آنجا که در اولین آیات قرآن، خداوند انفاق را از صفات بارز متقین بیان می‌کند: «وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ» (بقره / آیه ۲). در روایات اسلامی، بر این مسئله تأکید بسیار شده و در حدیثی از پیامبر اکرم</p>	<p>۱۷</p>

مقوله	مضمون	متن (به همراه ارجاع)	ردیف
		(صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) وارد شده که: «الصدقه تکسر ظهر الشیطان؛ صدقه کمر شیطان را می‌شکند» (قمی، بی‌تا، ج ۲، ص. ۲۴).	
	وقف	با نگاهی گذرا به منابع اسلامی نیز درمی‌یابیم، اعمالی که از نظر اسلام نیک شمرده شده‌اند، اعمالی هستند که خیرخواهی و دیگر خواهی در آن بروز و ظهور دارد و به نوعی منفعت دیگران در آن نهفته است. یکی از برترین آموزش‌های عملی اسلام که در ارتباط با دیگران است، سنت حسنه «وقف» است. وقف از انواع امور خیریه و داوطلبانه است که برای بر خورداری کردن دیگران از اموال شخصی توانمندان که درحقیقت، نوعی تعدیل ثروت و توزیع درآمد است، به‌وجود آمده است. در این راستا، وقف می‌تواند در همراهی مرد با فرایند توسعه نقش مهمی را ایفا کند. چراکه قادر است توده‌هایی فاقد بهره‌مندی از درآمدهای جامعه را با یک توزیع مجدد داوطلبانه درآمد، بهره‌مند سازد و فرصت و قدرت اندیشیدن، درک منافع بلند مدت جامعه و در نتیجه همسویی با برنامه‌های توسعه را در آنها ایجاد کند. مشارکت در امور خیریه و وقف عبارت است از: شرکت آگاهانه، داوطلبانه و مؤثر مردم در امور خیریه روستا، شهر و یا کشور خود به منظور رفع نیازهای سایر افراد یا رفع کاستی‌های موجود در جامعه (گنجی و دیگران، ۱۳۹۴).	۱۷
		نهاد وقف در کنار دیگر نهادهای اقتصاد بخش سوم مانند نهادهای قرض‌الحسنه و تعاون یکی از مهم‌ترین معروف‌های دینی است که شخص حقیقی یا حقوقی فزونی ثروت خود را از مالکیت خود خارج و در اختیار شخصیتی حقوقی به نام موقوفه قرار داده و منافع و درآمد آن دارایی را در اختیار دیگران اعم از دین، انسان‌ها و طبیعت قرار می‌گیرد (جهانیان، ۱۳۹۵).	

در نظرهایی که خبرگان ارائه کردند، مضمون شرکت‌های دانش‌بنیان و بانک‌ها به سایر مضامین نهادهای اقتصادی اضافه شد که در جدول (۲) به آن پرداخته شد و مضامین تأمین منابع انسانی و همکاری مشترک از روش‌های اقتصادی حکمرانی مشترک حذف گردید. سایر نظرها در تأیید مضامین و نحوه ارتباط بین شاخص‌ها و دسته‌بندی مضامین و مقوله‌ها بوده است. بنابر توضیحات ارائه‌شده، پدیده‌محوری این

مقاله حکمرانی مشارکتی است و می‌توان مضامین ذکر شده را در قالب یک الگو با ۸ روش، ۴ نهاد و ۶ ابزار، به صورت شکل (۲) نشان داد.

شکل (۲): مهم‌ترین روش‌های حکمرانی مشارکتی و ابزارهای اقتصادی آن

نتیجه‌گیری

دولت‌ها با مسائل و معضله‌های اقتصادی پیچیده و متعددی مواجه هستند. رویکرد حکمرانی مشارکتی یکی از رویکردهای موفق حکمرانی در جهان است که می‌تواند بسیاری از معضله‌ها و مشکلات را با کمک مردم برطرف کند و زمینه رشد اقتصادی را برای جامعه فراهم آورد. جهت اجرای حکمرانی مشارکتی در کشور، استفاده از روش‌ها و ابزارهای مناسب از ضروریات است. به‌منظور استفاده بهینه از این روش‌ها و ابزارها باید شناخت کافی از ابزارهای مورد نیاز وجود داشته باشد تا بتوان تشخیص داد که در موقعیت‌های مختلف از چه ابزارها و روش‌هایی استفاده کرد. در صورتی که این شناخت حاصل نشود عملاً استفاده از ظرفیت مشارکت مردمی در فرایند حکمرانی غیرممکن می‌شود. به‌همین دلیل، با استفاده از پیشینه پژوهش و مصاحبه با خبرگان روش‌های بالقوه و بالفعل حکمرانی مشارکتی و ابزارهای اقتصادی آن در کشور بررسی شده است. یافته‌ها نشان می‌دهد، ۸ روش شامل: رای‌گیری، نظرسنجی و افکارسنجی، مشورت، تصمیم‌گیری جمعی، تولید ادبیات مشترک، شبکه‌سازی و گروه‌سازی، اشتراک اطلاعات و کار جمعی از مهم‌ترین روش‌های حکمرانی مشارکتی است. همچنین تعاونی‌ها، شرکت‌های دانش‌بنیان، بورس، صندوق‌های قرض‌الحسنه و بانک‌ها از جمله نهادهایی هستند که می‌توانند زمینه مناسبی برای مشارکت مردمی

در حوزه اقتصادی فراهم کنند. ابزارهایی مانند سرمایه‌گذاری، مالیات، خمس و زکات، انفاق و صدقه و وقف از جمله مهم‌ترین ابزارهای حکمرانی مشارکتی در کشور محسوب می‌شود. با توجه به مطالب بیان شده، پیشنهاد می‌شود:

- ۱- تحقیق‌های میدانی از میزان مشارکت مردم در نهادهای اقتصادی انجام شود؛
- ۲- ابزارهای سیاسی و فرهنگی حکمرانی مشارکتی شناسایی شوند؛
- ۳- بررسی شود در صورتی که از ظرفیت مشارکت‌های مردمی در حکمرانی استفاده شود، چه دستاوردهایی را در حوزه اقتصادی به همراه خواهد داشت.

فهرست منابع

- آزادی، بهداد؛ حمیدی، کامبیز؛ اسلامبولچی، علیرضا؛ نیک‌نفس، جواد و بیات، بهروز (۱۴۰۱). الگوی مناسب حکمرانی مشارکتی در وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی در مدیریت بحران شیوع بیماری‌های نوظهور. توسعه آموزش جندی شاپور/هواز، ۴۰(۱۳)، ۱۴-۲۸.
- افسای، محمدجعفر (۱۳۸۷). انفاق از منظر قرآن و عترت. نشریه فرهنگ کوثر، ۷۳(۷۳).
- انتظاریان، ناهید و سنجری، محمد (۱۳۹۲). نقش تعاونی‌ها در تحقق حماسه اقتصادی و بهبود فضای کسب‌وکار. کار و جامعه، ۱۶۲(۲۲)، ۷۴-۸۰.
- جهانپان، ناصر (۱۳۹۵). جایگاه نهاد وقف در اقتصاد بخش سوم. اقتصاد اسلامی، ۱۶(۶۲)، ۷۹-۱۰۶.
- حسن‌زاده، علی و احمدیان، اعظم (۱۳۸۸). اثر توسعه بازار بورس بر رشد اقتصادی. پول و اقتصاد، ۲(۲)، ۳۱-۵۲.
- حسینی‌نیا، غلامحسین؛ مقدس فریمانی، شهرام و صفدری، هدا (۱۳۹۸). فرصت‌های سرمایه‌گذاری زیرساختی به‌منظور توسعه کسب‌وکارهای کشاورزی بر مبنای رهیافت مشارکت عمومی - خصوصی. راهبردهای کارآفرینی در کشاورزی، ۶(۶)، ۱۰-۲۱.
- رحیمی، ماریه و فتاحی، رحمت‌الله (۲۰۰۷). همکاری علمی و تولید اطلاعات: نگاهی به مفاهیم و الگوهای رایج در تولید علمی مشترک. مطالعات کتابداری و سازماندهی اطلاعات، ۱۸(۳)، ۲۳۵-۲۴۸.

رضائی، مهران؛ امامی جمعه، سی مهدی و بیدهندی، محمد (۱۳۹۶). ارائه نظریه وزن‌کشی ساحات انسانی در تحلیل الگوی تصمیم‌گیری بر مبنای آرای فلاسفه متعالیه. فصلنامه مدیریت اسلامی، ۲۵(۴)، ۶۵-۹۳.

رضایی‌زاده، کریم (۱۴۰۰). حکمرانی و مدل‌های آن با نقش مدیریت دولتی و قانون. تهران: عطران.

رضایی، محمدقاسم و سبزو، محبوبه (۱۳۹۱). ارائه الگویی برای پذیرش خمس به‌عنوان بخشی از مالیات بر درآمد. پژوهشنامه مالیات، سال بیستم، (۱۵).

رفیعی آتانی، عطاءالله (۱۳۹۶). واقعیت و روش تبیین «کنش انسانی» در چارچوب فلسفه اسلامی، نظریه‌ای بنیادین در علوم انسانی. بی‌جا: انتشارات آفتاب توسعه.

زندرضوی، سیده بهار؛ خانیکی، هادی؛ نصرالهی، اکبر و بوستانی، داریوش (۱۳۹۷). درخواست حکمرانی مشارکتی و پایداری منابع آب بررسی کیفی ادراک ارتباطی ذی‌نفعان آب‌های زیرزمینی دشت رفسنجان. مجله مطالعات اجتماعی ایران، ۱۲(۱)، ۴۴-۶۶.

سلطانی، محمدرضا (۱۳۹۷). احصاء ویژگی‌ها و معیارهای فرماندهی و مدیریت مبتنی بر منظومه فکری امام خامنه‌ای (مدظله العالی) (بر اساس روش تحلیل محتوا). مطالعات مدیریت راهبردی دفاع ملی، ۲(۲)، ۶۹-۹۵.

شیرعلی، اسماعیل (۱۴۰۰). مفهوم‌شناسی مردمی‌سازی حکمرانی. حکمرانی متعالی، ۲(۲)، ۱۱-۳۰.

عامری شهبازی، محسن و کاووسی، اسماعیل (۱۳۹۵). طراحی مدل فرهنگ کیفیت در حوزه آموزش با به‌کارگیری روش تحلیل محتوا. فصلنامه آموزش در علوم انتظامی، ۴(۱)، ۱-۲۰.

عباس‌زاده اصل، الناز؛ پرچمی جلال، مجید و رقیمی، امیرحسین (۱۳۹۶). ارائه مدل تصمیم‌گیری به‌منظور مشارکت در سرمایه‌گذاری پروژه‌های BOT و BOO بخش آب و فاضلاب کشور. آب و فاضلاب، ۲۸(۱) (مسلسل ۱۰۷)، ۱-۱۷.

عظیم‌زاده اردبیلی، فائزه و افضل‌قادی، منا (۱۳۹۹). تحلیلی بر بایسته‌های تصمیم‌گیری مشورتی براساس آموزه‌های اسلامی. فصلنامه مدیریت اسلامی، ۲۸(۲)، ۳۹-۷۶.

علی‌اکبری، حسن و رضانی، حسین (۱۳۹۱). بررسی پایه‌های نظری موضوع تصمیم‌گیری مبتنی بر اخلاق اسلامی. فصلنامه مدیریت اسلامی، ۲۰(۱)، ۱۴۹-۱۷۵.

علیرضائزاد، سهیلا (۱۳۹۲). گونه‌شناسی صندوق‌های قرض‌الحسنه و توانمندی زنان: مدل سنتی اعتبارات خرد در ایران. *مطالعات توسعه اجتماعی ایران*، ۲(۵) (مسلسل ۱۸)، ۹۱-۱۰۲.

قائدی، محمدرضا و گلشنی، علیرضا (۱۳۹۵). روش تحلیل محتوا، از کمی‌گرایی تا کیفی‌گرایی. *روش‌ها و مدل‌های روان‌شناختی*، ۲۳(۷)، ۵۷-۸۲.

قربانی، مهدی؛ آخوندی، م؛ میرشمسی، ه. ا. و موسوی‌نیا، س. (۱۳۹۸). ارزیابی سرمایه اجتماعی درون‌گروهی در راستای استقرار حکمرانی مشارکتی منابع طبیعی (منطقه مورد مطالعه: شهرستان ابرکوه، استان یزد). *مرتع و آبخیزداری (منابع طبیعی ایران)*، ۷۲(۷۲)، ۱۰۳۷-۱۰۴۷.

قربانی، مهدی؛ عوض‌پور، لیلیا؛ یوسفی، م. و حیدری کهنعلی، ص. (۱۳۹۷). ارزیابی خصوصیات ساختاری سرمایه اجتماعی شبکه ذی‌نفعان محلی در راستای حکمرانی مشارکتی منابع طبیعی (منطقه مورد مطالعه: شهرستان سراپان، استان خراسان جنوبی). *مرتع و آبخیزداری (منابع طبیعی ایران)*، ۷۱(۷۱)، ۲۴۱-۲۵۲.

قرنجیک، اسماعیل؛ ضیال‌الدینی، محمد و هادوی‌نژاد، مصطفی (۱۳۹۹). شناسایی و اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر افزایش مشارکت عمومی در پرداخت مالیات با استفاده از روش تاپسیس فازی. *پژوهشنامه مالیات*، ۲۸(۴۶)، ۱۰۳-۱۲۸.

قرنجیک، اسماعیل؛ ضیال‌الدینی، محمد و هادوی‌نژاد، مصطفی (۱۴۰۰). نگاشت شناختی عوامل مؤثر بر افزایش مشارکت در پرداخت مالیات. *چشم‌انداز مدیریت دولتی*، ۱۲(۱۲)، ۵۷-۷۶.

قمی، عباس (بی‌تا). *سفینه البحار*. ج ۲، بی‌جا: بی‌نا.

کرمی، هادی (۱۳۹۶). بررسی مسائل و مشکلات تصمیم‌گیری گروهی. *فصلنامه مطالعات مدیریت و حسابداری*، ۶(۶)، ۳۲۴-۳۳۷.

گنجی، محمد؛ نیازی، محسن و احسانی‌راد، فاطمه (۱۳۹۴). مشارکت در امور خیریه و وقف، پیش‌درآمدی بر توسعه پایدار. *مطالعات توسعه اجتماعی - فرهنگی*، ۳(۴)، ۲۵-۴۵.

لیلابی، مهرداد؛ مجیدپور، مهدی و الهی، شعبان (۱۳۹۷). تبیین نقش سیستم یکپارچه پولی - بانکی بر شفافیت مبادلات صندوق‌های قرض‌الحسنه. *چشم‌انداز مدیریت مالی*، ۸(۸)، ۱۵۳-۱۷۶.

متفکرآزاد، محمدعلی؛ اصغرپور، حسین؛ موسویان، سید عباس؛ رنج‌پور، رضا و امینی

- خوزانی، محسن (۱۳۹۷). تأثیر عوامل فرهنگی اجتماعی بر مشارکت در بورس با تبیین نقش میانجی اعتماد (مطالعه موردی: بورس اوراق بهادار ایران). *دانش مالی تحلیل اوراق بهادار (مطالعات مالی)*، (۱۱)، ۶۵-۸۰.
- محمدی، مهدی؛ الیاسی، مهدی؛ تقی تقوی فرد، محمدتقی؛ حاجی حسینی، حجت‌اله و دلاور، عطیه (۱۳۹۱). مدلسازی شکل‌گیری نظام نوآوری فناورانه در بخش زیست فناوری ایران با استفاده از مدلیابی معادلات ساختاری. *مدیریت نوآوری*، سال اول، (۱)، ۲۱-۴۰.
- محمدی، نعیمه و دانایی‌فرد، حسن (۱۳۹۹). الگوی حکمرانی مشارکتی توسعه انرژی تجدیدپذیر ایران: رویکرد نهادی. *مطالعات راهبردی سیاست‌گذاری عمومی*، (۳۰)۹، ۱۳۳-۱۵۵.
- معروفی، یحیی؛ یوسفزاده، محمدرضا و میرزایی‌فر، داوود (۱۳۹۷). مؤلفه‌های ارزشیابی کیفیت برنامه درسی دوره کارشناسی پیوسته دانشگاه فرهنگیان. *مطالعات اندازه‌گیری و ارزشیابی آموزشی*، (۲۳)۸، ۸۱-۱۱۶.
- ملک‌آرا، ملیکا (۱۳۹۹). اهمیت شرکت‌های دانش‌بنیان در عصر فرا صنعت. پنجمین کنفرانس بین‌المللی ترندهای مدرن مدیریت، حسابداری، اقتصاد و بانکداری با رویکرد رشد کسب‌وکارها.
- ملکی، حسن (۱۳۷۵). آموزش روح تعاون. *تعاون و کشاورزی*، (۵۵).
- موسوی کاشی، زهره؛ پورمحمدی رودسری، رضا؛ جعفری، حسن؛ صیاد، آرزو و موفق، ابوالفضل (۱۳۹۷). تصمیم‌گیری مدیران حوزه سلامت با رویکرد اسلامی، مبانی نظری نگرش و رویکرد اسلام در فرایند تصمیم‌گیری. *مجله پژوهش دین و سلامت*، (۳)۴، ۱۰۳-۱۱۷.
- میرباقری، سید محسن؛ رفیعی آتانی، عطاءالله و پارساانژاد، محمدرضا (۱۴۰۰). مروری نظام‌مند بر ادبیات تصمیم‌گیری جمعی. *پژوهش‌های نوین در تصمیم‌گیری*، (۳)۶، ۲۳۹-۲۵۸.
- میرزایی، رحمت (۱۳۸۸). بررسی صندوق قرض‌الحسنه مردمی احسان (طایفه ندری) شهرستان جوانرود. *تعاون و کشاورزی (تعاون)*، (۲۰)۲۰، ۹۹-۱۱۷.
- نصراللهی، زهرا؛ جعفری، سمیه؛ محمدپور، غلامرضا و اثنی عشری، هاجر (۱۳۹۲). آزمون تجربی ارتباط بین سرمایه‌گذاری و رشد اقتصادی کشورهای هدف در سند چشم‌انداز بیست‌ساله کشور. *اقتصاد پولی، مالی (دانش و توسعه)*، (۵)۲۰، ۲۱۱-۲۳۲.

نيک‌نامي، مصطفي؛ زماني‌مقدم، افسانه؛ محمدخاني، کامران و غياثي، محمدرضا (۱۳۹۸). تحليلي بر بهبود مشارکت مردمی در امور پرداخت ماليات با تأکید بر آموزش شهروندی (مطالعه موردی اداره کل امور مالياتي غرب شهر تهران). *پژوهشنامه ماليات*، ۲۷(۴۳) مسلسل ۹۱، ۱۴۵-۱۷۱.

- Altschuler, D. & Corrales, J. (2013). *The promise of participation: Experiments in participatory governance in Honduras and Guatemala*. Springer.
- Batory, A. & Svensson, S. (2019). The use and abuse of participatory governance by populist governments. *POLICY AND POLITICS*, 47(2), 227-244.
- Bosel, T.; Reinal, A. & Marshall, J. A. R. (2017). Collective decision-making. *CURRENT OPINION IN BEHAVIORAL SCIENCES*, (16), 30-34. <https://doi.org/10.1016/j.cobeha.2017.03.004>
- Bui, T. X. (1987). *A group decision support system for cooperative multiple criteria group decision making*. Lecture Notes in Computer Science, Berlin Heidelberg, Germany, Springer-Verlag.
- Bussu, S.; Bua, A.; Dean, R. & Smith, G. (2022). Embedding participatory governance. *Critical Policy Studies*, 1-13.
- Camba, A. A. (2014). Participatory Governance in the EU Enhancing or Endangering Democracy and Efficiency? *GOVERNANCE-AN INTERNATIONAL JOURNAL OF POLICY ADMINISTRATION AND INSTITUTIONS*, 27(3), 536-538. <https://doi.org/10.1111/gove.12097>
- de Conto, M. (2018). Member economic participation: legal and account treatment of the capital on the Brazilian law. *INTERNATIONAL ASSOCIATION OF COOPERATIVA LAW JOURNAL*, (53), 157-171.
- de Oca, M. A.; Ferrante, E.; Scheidler, A.; Pinciroli, C.; Birattari, M. & Dorigo, M. (2011). Majority-rule opinion dynamics with differential latency: a mechanism for self-organized collective decision-making. *SWARM INTELLIGENCE*, 5(3-4, 1, SI), 305-327. <https://doi.org/10.1007/s11721-011-0062-z>
- Emerson, K. & Nabatchi, T. (2015). Evaluating the productivity of collaborative governance regimes: A performance matrix. *Public Performance & Management Review*, 38(4), 717-747.
- Forde, C. (2020). Participatory governance in Ireland: Institutional innovation and the quest for joined-up thinking. *ADMINISTRATION*, 68(3), 1-20. <https://doi.org/10.2478/admin-2020-0013>
- Gerrits, L. & Marks, P. (2017). *Understanding collective decision making: a fitness landscape model approach*. Edward Elgar Publishing.
- Gomez-Alvarez, R. & Morales-Sánchez, R. (2021). *How does collaborative economy contribute to common good?* Business Ethics, the Environment & Responsibility.
- Halim, R. (2018). COLLABORATIVE GOVERNANCE MODEL IN THE VILLAGE FUND MANAGEMENT AT BANGGAI REGENCY

- (MODEL GOVERNANS KERJASAMA DALAM PENGURUSAN DANA KAMPUNG DI KABUPATEN BANGGAI). *ASIAN JOURNAL OF ENVIRONMENT, HISTORY AND HERITAGE*, 2(2).
- HIRSCH, S. & SHULMAN, L. C. (1976). PARTICIPATORY GOVERNANCE - MODEL FOR SHARED DECISION-MAKING. *SOCIAL WORK IN HEALTH CARE*, 1(4), 433–446. https://doi.org/10.1300/J010v01n04_04
- Horsley, J. P. (2009). Public participation in the people's republic: developing a more participatory governance model in China. *Retrieved July*, (30).
- Iaryczower, M.; Shi, X. & Shum, M. (2018). Can Words Get in the Way? The Effect of Deliberation in Collective Decision Making. *JOURNAL OF POLITICAL ECONOMY*, 126(2), 688–734.
- Khaluf, Y.; Ferrante, E.; Simoens, P. & Huepe, C. (2017). Scale invariance in natural and artificial collective systems: a review. *Journal of the Royal Society Interface*, 14(136), 20170662.
- Kravchenko, E. M. (2018). The role of leadership in the relationship between collective organizational efficacy and collective work engagement. *PSYCHOLOGY-JOURNAL OF THE HIGHER SCHOOL OF ECONOMICS*, 15(3, SI), 590–605. <https://doi.org/10.17323/1813-8918-2018-3-590-605>
- Krick, E. (2022). Participatory Governance Practices at the Democracy-Knowledge-Nexus. *Minerva*, 1–21.
- Laughlin, P. R. (2011). Social choice theory, social decision scheme theory, and group decision-making. *GROUP PROCESSES & INTERGROUP RELATIONS*, 14(1), 63–79. <https://doi.org/10.1177/1368430210372524>
- Lloyd, A.; Joseph-Williams, N.; Edwards, A.; Rix, A. & Elwyn, G. (2013). Patchy 'coherence': using normalization process theory to evaluate a multi-faceted shared decision making implementation program (MAGIC). *IMPLEMENTATION SCIENCE*, (8). <https://doi.org/10.1186/1748-5908-8-102>
- Makinson, J. C.; Schaerf, T. M.; Wagner, N.; Oldroyd, B. P. & Beekman, M. (2017). Collective decision making in the red dwarf honeybee *Apis florea*: do the bees simply follow the flowers? *INSECTES SOCIAUX*, 64(4), 557–566. <https://doi.org/10.1007/s00040-017-0577-4>
- Marks, P.; Gerrits, L. & Marx, J. (2019). How to use fitness landscape models for the analysis of collective decision-making: a case of theory-transfer and its limitations. *BIOLOGY & PHILOSOPHY*, 34(1). <https://doi.org/10.1007/s10539-018-9669-4>
- Menor-Campos, A.; Garcia-Moreno, M. de los B.; López-Guzmán, T. & Hidalgo-Fernández, A. (2019). Effects of collaborative economy: A reflection. *Social Sciences*, 8(5), 142.
- Mohammadi, N. & Danaeefard, H. (2019). A Model of Collaborative Governance for Renewable Energy Development in Iran: an Institutional Perspective. *Quarterly Journal of Energy Policy and*

- Planning Research*, 5(3).
- Roper, B. W. (1986). Evaluating polls with poll data. *Public Opinion Quarterly*, 50(1), 10–16.
- Schmitter, P. C.; Grote, J. & Gbikpi, B. (2002). Participatory Governance. Political and societal implications. Leske & Budrich, Opladen.
- Van Deemen, A. & Rusinowska, A. (2010). Collective decision making: Views from social choice and game theory (Vol. 43). Springer Science & Business Media.
- Waheduzzaman, W.; Van Gramberg, B. & Ferrer, J. (2018). Bureaucratic Readiness in Managing Local Level Participatory Governance: A Developing Country Context. *AUSTRALIAN JOURNAL OF PUBLIC ADMINISTRATION*, 77(2, SI), 309–330. <https://doi.org/10.1111/1467-8500.12256>
- Wu, B.; Zhou, X.; Jin, Q.; Lin, F. & Leung, H. (2017). Analyzing Social Roles Based on a Hierarchical Model and Data Mining for Collective Decision-Making Support. *IEEE SYSTEMS JOURNAL*, 11(1), 356–365. <https://doi.org/10.1109/JSYST.2014.2386611>
- Xu, Y. (2019). Collective decision-making of voters with heterogeneous levels of rationality. *PUBLIC CHOICE*, 178(1–2), 267–287. <https://doi.org/10.1007/s11127-018-00627-7>

